

Вивчення регіональних особливостей української народної вишивки За методом колективних проєктів

Анотація. У статті описується дослідження та аналіз регіональних варіацій української народної вишивки за методом колективних проєктів учнями закладів загальної середньої освіти шляхом порівняння традиційних вишивок різних регіонів України з метою виявлення їхніх спільних рис та особливостей.

Ключові слова: колективні проєкти, українська народна вишивка, культурна спадщина, регіони України.

Abstract. The article describes the research and analysis of regional variations of Ukrainian folk embroidery using the method of collective projects by students of general secondary education institutions by comparing traditional embroidery of different regions of Ukraine in order to identify their common features and characteristics.

Keywords: collective projects, Ukrainian folk embroidery, cultural heritage, regions of Ukraine.

Постановка наукової проблеми. Початок третього тисячоліття свідчить про поширення та розквіт традиційної народної культури. Українське народне мистецтво привертає світову увагу своєю неповторністю, різноманітністю і глибиною. Це мистецтво є одним із найдорожчих скарбів європейської культурної спадщини та є невід'ємною складовою загального світового мистецтва. Для аналізу звичаїв, побуту та художнього оздоблення виробів, етнографи використовують різноманітні джерела, такі як писемні свідчення, предмети матеріальної культури, археологічні дослідження, дані антропології, географії, фольклористики та мовознавства. Цей мультидисциплінарний підхід дозволяє нам краще розуміти, вивчати та ділитися цінними знаннями про багатий світ народної культури та її вплив на загальнолюдське мистецтво.

Основані на розумінні народної культури України, колективні проєкти можуть стати захоплюючим способом подальшого дослідження та популяризації цієї цінної спадщини, спільна робота над різними аспектами цієї теми може допомогти об'єднати зусилля школярів у вивченні ролі вишивки в побуті та обрядах українців різних регіонів, створення інтерактивних виставок або майстер-класів, дослідження сучасного стану та збереження традиційних знань і навичок у вишивці в багатоманітних регіонах України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Застосування проєктної технології навчання є надзвичайно важливим і актуальним аспектом освіти в сучасному світі. Вчені з усього світу вивчають та вдосконалюють цей метод, оскільки він допомагає створити засоби для більш ефективного та практичного навчання (Дж. Дьюї, В. Кілпатрик, К. Бабій, А. Бахтарова, О. Коберник). Впровадження проєктної технології навчання у закладах загальної середньої освіти стимулює учнів активно досліджувати та розв'язувати реальні проблеми, надаючи їм можливість застосовувати свої знання на практиці. Публікації науковців-дослідників (Н. Грицай, Д. Миценка, О. Калити, М. Князян, В. Оніпко, Н. Саймоленко) висвітлюють проблеми підвищення мотивації, покращення комунікативних навичок та розвитку критичного мислення через проєктних завдань.

Метою та завданням статті ми визначили дослідження та аналіз регіональних варіацій української народної вишивки за методом колективних проєктів учнями закладів загальної середньої освіти шляхом порівняння традиційних вишивок різних регіонів України з метою виявлення їхніх спільних рис та особливостей.

Виклад основного матеріалу. В Україні умовно здійснено етнографічний поділ на такі регіони: Середня Наддніпрянина, Полісся, Поділля, Південь України, Карпати, Слобожанщина (рис. 1). Такий поділ регіонів не має чітких меж і в різних джерелах вони можуть мати різні назви. Своєрідність художнього вирішення одягових та інтер'єрних тканин

у кожному регіоні виявилась у характерних орнаментальних мотивах і композиціях, усталеній колірній гамі й специфічних техніках виконання [3].

Крім технік вишивання, поширених у певному регіоні, існують такі, які використовуються по всій території України. Однак у кожній місцевості вони мають різну кольорову гаму. Так, на Полтавщині вишивки з вирізуванням і виколюванням завжди білого кольору; на Київщині – червоного, іноді чорного; на Поділлі – багатоколірні (найчастіше поєднується червоний, чорний, білий та жовтий кольори).

До Середньої Наддніпрянщини належать райони, розташовані по середній течії Дніпра. Цей регіон є центром давньоруської народності, її культурного життя. Вишивкам цього регіону властиві пишні вишукані рослинно-геометризовані орнаментальні мотиви з квітками, листям, бутонами. Вироби оздоблюють гладдю, занизуванням, набируванням та хрестиком. Основні кольори вишивок – білий, коралово-червоний, відтінений чорним (рис. 2).



Рис. 1. Етнографічні регіони України



Рис. 2. Костюм Наддніпрянщини

Для Київщини типові техніки «набирування», «хрестик», характерна двоколірна червоно-чорна вишивка іноді з додаванням третього кольору – жовтого або зеленого.

На Середній Наддніпрянщині виділяються полтавські вишиванки. Вони відзначаються ніжною гамою, побудованою на вишуканому поєднанні білого та м'яких пастельних кольорів. Використовуються всі відтінки блакитного, вохряно-золотистого, зеленого, сірого. Для цієї місцевості властиві такі техніки: «вирізування», «виколювання», «верхоплут», «насилування», «мережка», «стебнівка», «гладь», «солов'їні вічка», «зерновий вивід» тощо. Оригінальними також є рушники, оздоблені композиціями вазонів тощо. Орнамент із симетрично розташованими квітками, листям, бутонами, пташками зорієнтований до центра рушника. Краї з усіх боків облямовані в'юнцем зі спорідненими мотивами.

Традиційна вишивка Полісся, яка розташована в природному середовищі старовинних лісів і боліт з особливими ландшафтами та кліматом, віддаленість від промислових і культурних центрів, призвели до збереження давніх елементів у народному мистецтві. Вишивка цього регіону характеризується простотою та чіткістю у своїй композиції (рис. 3). Домінуючим є найдавніший монохромний (однотонний) геометричний орнамент. Переважає червоний або вишневий колір, який часом доповнюється синім або чорним. Поширені техніки поверхневого шва – «занизування», «насилування», «дрібний хрестик».

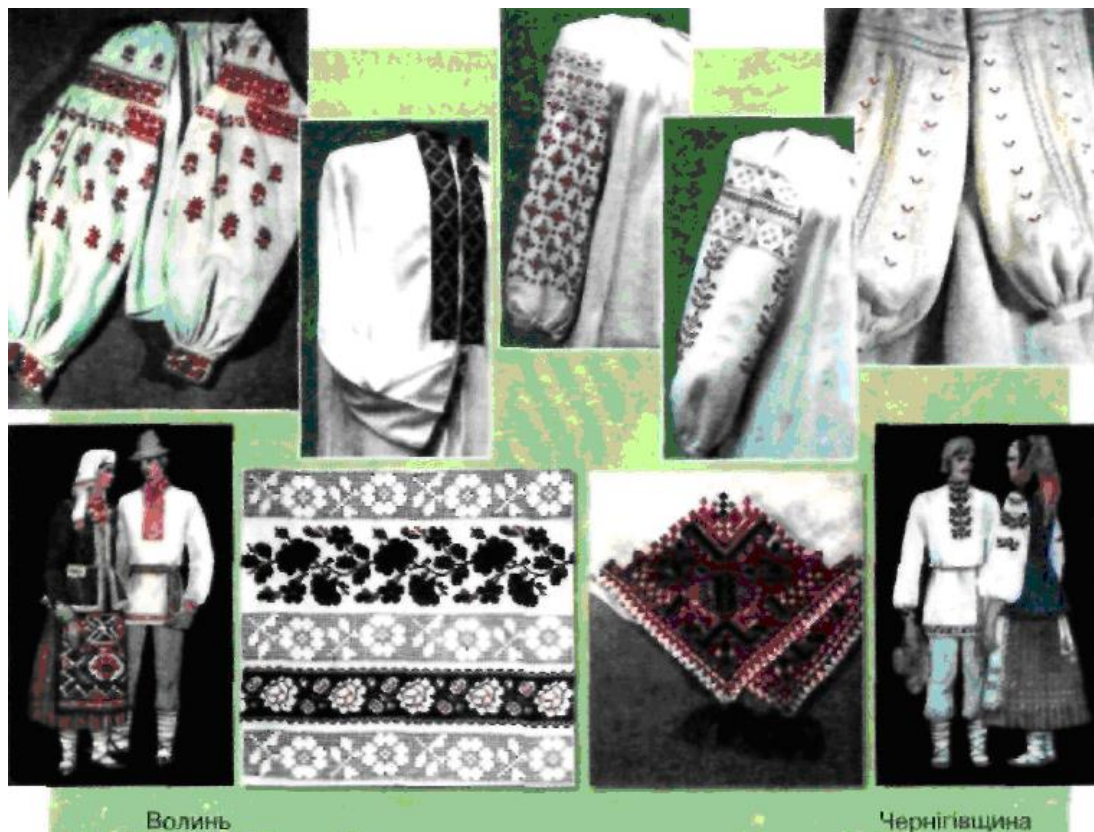


Рис. 3. Костюм Полісся

Своєрідною вишивкою здавна відома Волинь. Візерунки геометричні, дуже чіткі й прості за композицією. Чіткість ритму посилюється одноколірністю вишивок, виконаних червоною ниткою на біло-сірому фоні полотна. Вишивки північної Волині відзначаються вишуканою простотою. У південних районах області переважають рослинні мотиви квіток, ягід, листя. Основний колір – червоний, який іноді доповнюється вкрапленням чорного, синього або зеленого. У вишиванні застосовують техніки «занизування», «хрестик», «верхоплут», «насилування».

Для Чернігівщини характерні «білі вишивки». Геометричний або геометризований рослинний орнамент вишивають білими нитками, часом із вкрапленням червоного та чорного. Найбільш класичною для оздоблення сорочок є техніка «набирування» дуже дрібними суміжними стібками, що нагадує бісерні вишивки. Особливими декоративними якостями вирізняються чернігівські рушники з геометризовано-рослинними мотивами (розетами – квітками, букетами, вазонами) та фігурними зображеннями (птахами, людьми) тощо. Улюбленими техніками вважаються: «гладь», «вирізування», «вирізування з лиштвою», «штапівка», «мережка», «хрестик», «качалочка» тощо. Класичною технікою Поділля є «низь», яку виконували одним або двома кольорами (червоним і чорним). Стібки лягають густими, насиченими лініями геометричного орнаменту (рис. 4).

Велике багатство технік вишивання характерне для Вінниччини: «низь», «хрестик», «стебнівка», «насилування», «верхоплут», «зерновий вивід», «вирізування», різноманітні види чорних, білих та кольорових «мережок». Поряд з основними швами застосовуються й допоміжні – «штапівка», «стебнівка», контурні шви, якими обрамляють та з'єднують окремі елементи композиції.

Своєрідним центром мистецького вишивання на Поділлі є село Клембівка. Клембівчани одні з перших в Україні одержали звання майстрів народної творчості. Їхні художні вироби відомі в усьому світі, вони експонувалися на різних виставках та міжнародних ярмарках: у Ляйпцигу, Алжирі, Брюсселі, Марселі, Монреалі та ін. Неодноразово їм було присвоєно золоті медалі. Серед відомих майстрів – М. Коржук, П. Березовська, К. Горобець, П. Горобець, Г. Козак.

Слобожанщина охоплює східну частину України. Техніка вишивання цього регіону має багато спільного з усталеними формами вишивки центральних областей України, але їй властиві й цілком своєрідні поліхромні (багатокольорові) орнаменти, що виконуються технікою дрібного «хрестика», «півхрестиком» і «гладдю» (рис. 5).



Рис. 4. Костюм Поділля



Рис. 5. Костюм Слобожанщини

Колорит оздоблення яскравий, із переважанням червоного кольору. Орнаменти здебільшого вишивають грубою ниткою, завдяки чому узори справляють враження рельєфних. Рукави жіночих сорочок прикрашають орнаментальними мотивами, розміщеними в шаховому порядку, а також з акцентом декору на вузькій частині рукава.

У Карпатському етнографічному регіоні виділяються три основні підгрупи: Прикарпаття, Карпати та Закарпаття. Майже кожна хата у західних областях України нагадує своєрідний музей народного мистецтва. Всі речі повсякденного вжитку прикрашені різноманітними візерунками, вишивками, художнім розписом, різьбою тощо. Кожне село відрізняється від інших своєрідністю використання технік вишивання, багатством орнаментальних композицій та неповторністю кольорів (рис. 6). Характерною особливістю вишивки Карпатського регіону є поєднання рослинного, зооморфного і геометричного орнаментів, смислове значення яких сягає глибинних джерел.



Рис. 6. Вишивки Карпатського регіону

Вишивки виконують нитками різного кольору: червоного, помаранчевого, зеленого, жовтого і чорного. Така колористична різноманітність у вишивці поєднується гармонійно. Типовою є вишивка вовняними нитками згущеними стібками: окремі елементи обводять кольоровими нитками, що забезпечує високий рельєф та кольоровий ефект. Такі вишивки розміщують уздовж усього полотна повздовжніми або скісними смугами.

Карпатський регіон характеризується використанням таких технік вишивання: «кучерявий стіб», «насилування», «штапівка», «качалочка», «стебнівка», «гладь», «низь», «вирізування», «виколювання», «хрестик» тощо.

Південь – етнографічний регіон України, заселений в основному вихідцями з Середньої Наддніпряни та Поділля, тому тут збереглися особливості оздоблення виробів, характерні для цих регіонів.

Специфіка культур переселенців зумовили неоднорідний характер вишивок Півдня. Це пояснюється збереженням традицій рідного краю як українцями, так і переселенцями – поляками, молдованами та ін. З часом традиційний декор втрачається, одяг шують з яскравих, квітчастих фабричних тканин. Переважають такі техніки вишивання, як: «гладь», «стебловий шов», «ланцюжок». Їх використання дає великі можливості для вільного перенесення різних орнаментальних мотивів на фабричні полотна.

Для дослідження регіональної вишивки використовують різноманітні джерела інформації, серед яких мережа Інтернет, писемні документи, археологічні знахідки, даних етнографії, географії, фольклористики та інших наук. Ці цінні джерела включають в себе експонати музеїв, старовинні малюнки та картини, сторінки етнографічних альбомів, публікації в журналах, фотографії, ілюстрації в книгах, фрески, скульптурні чи рельєфні зображення людей та предметів побуту та багато інших джерел.

Висновки. Реалізація колективної проєктної діяльності дозволяє об'єднати інтереси та зусилля усіх учасників, котрі мають різні навички, вони можуть навчатися один від одного, обмінюватися досвідом і знаннями, що сприяє поглибленню розуміння регіональних особливостей української народної вишивки. Колективні проєкти дають учасникам можливість досліджувати, різноманітність думок і підходів в колективі може призвести до творчих рішень і інновацій, які були б менш доступні в індивідуальній діяльності. Виконуючи такі проєкти можна досягти більшого впливу та більшого розповсюдження інформації про

важливі питання збереження української культурної спадщини.

Список використаних джерел:

1. Антонович Є.А., Захарчук-Чугай Р.В., Станкевич М.Є. Декоративно-прикладне мистецтво. Львів: Світ, 1993. 272 с.
2. Кара-Васильєва Т. Історія української вишивки. К.: Мистецтво, 2008. 464 с.
3. **Регіональні особливості оздоблення виробів вишивкою.** URL: https://subject.com.ua/textbook/work/6klas_3/10.html
4. Шимкова І.В., Кирилюк В.В. Проектна діяльність учнів закладів загальної середньої освіти при вивченні української народної вишивки. *Сучасні тенденції підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, педагогів професійної освіти і фахівців образотворчого та декоративного мистецтва: теорія, досвід, проблеми:* зб. наук. пр. / О.В. Марущак (голова) та [ін.]. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2022. Вип. 5. С. 120-122.